

ECOLOGICA

UDC:502.7

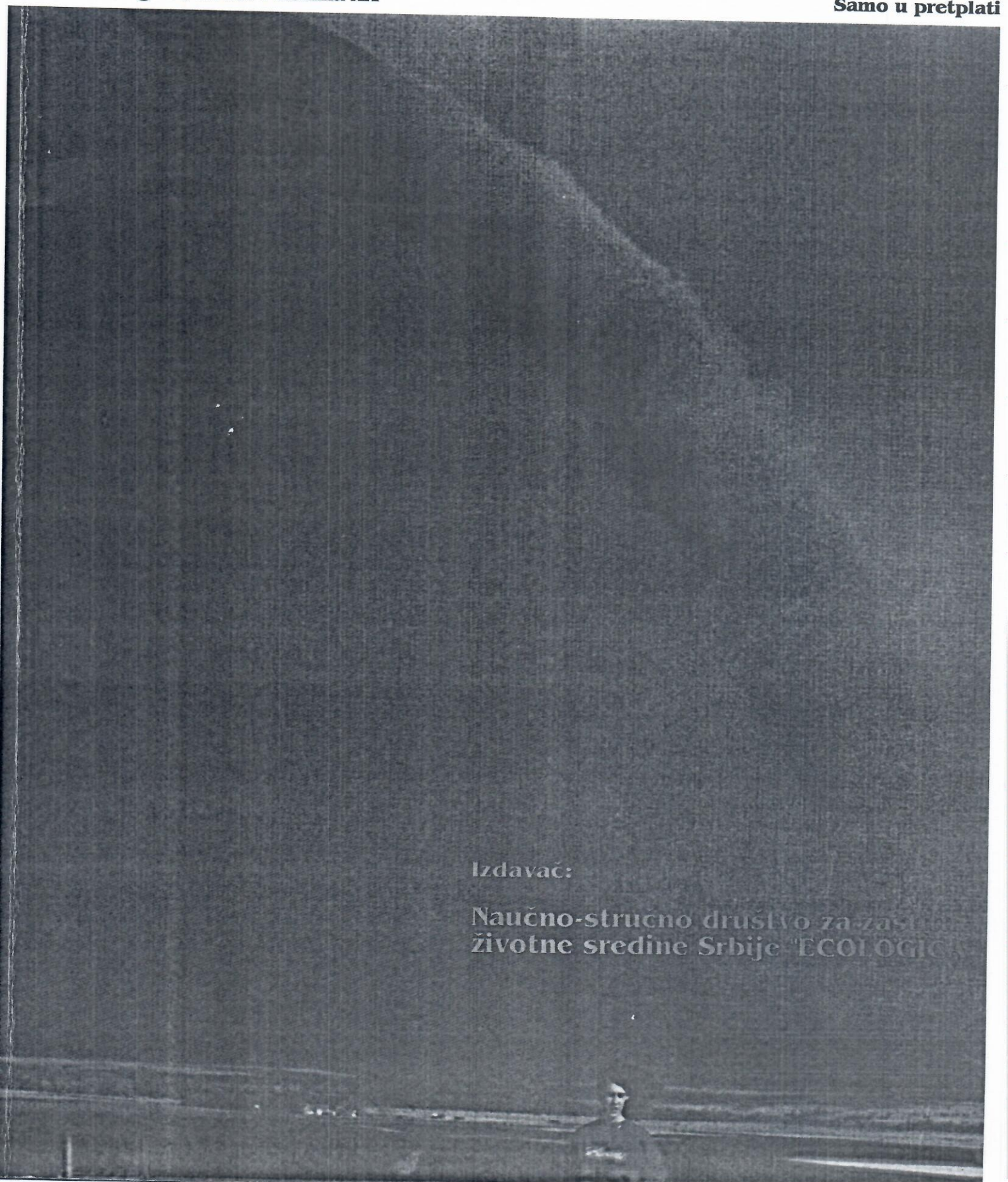
ISSN 0354 - 3285

No - 70 • Beograd, 2013. • Godina XX

Samo u pretplati

Izdavač:

Naučno-stručno društvo za zaštitu
životne sredine Srbije "ECOLOGICA"



ECOLOGICA

Osnivač i izdavač

NAUČNO - STRUČNO DRUŠTVO ZA ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDINE SRBIJE - ECOLOGICA
Publisher

SCIENTIFIC PROFESSIONAL SOCIETY FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION OF SERBIA - ECOLOGICA
Za izdavača: Prof. dr Larisa Jovanović, predsednik Društva ECOLOGICA

Glavni urednik – Editor in chief: Prof. dr Larisa Jovanović

Odgovorni urednici – Associate editors

- Prof. dr Vidojko Jović, redovni član SANU, Beograd,
Rudarsko geološki fakultet, Beograd
Prof. dr Duško Bajin, Saobraćajni fakultet, Univerzitet
u Beogradu
Prof. dr Dragan Veselinović, Fakultet za fizičku hemiju
Univerziteta u Beogradu
Prof. dr Vladan Joldžić, Institut za kriminološka i
sociološka istraživanja, Beograd
Prof. dr Slavko Mentus, dopisni član SANU, Fakultet
za fizičku hemiju Univerziteta u Beogradu

Međunarodni uređivački odbor International Editorial board

- Prof. dr Vadim Ermakov, GEOHI RAN, Moskva, RF
Prof. dr Sergej Ostroumov, MGU "Lomonosov", RF
Prof. dr Vyacheslav Zaitsev, Astrakhan State Technical
University, RF
Prof. dr Vladimir Alekseenko, Novorossiysk, Russia
Prof. dr Jaume Bech Borrás, Barcelona, Spain
Prof. dr Bekmamat Djenbajev, Institute of Biology and
Pedology, Bishkek, Kirgizstan
Prof. dr Mihail Panin, Astana, Kazahstan
Prof. dr Fokion K. Vosniakos, B.EN.A, Greece
Prof. dr Anna Nedyalkova, rector, Free University, Varna,
Bulgaria
Prof. dr Hristo Beloev, University of Rousse, Bulgaria
Prof. dr Petar Hristov, dean, Free University, Varna,
Bulgaria
Prof. dr Atanas Atanasov, University of Rousse, Bulgaria
Assoc. Prof. PhD Velizara Pencheva, Bulgaria
Assoc. Prof. PhD Margarita Filipova, University of
Rousse, Bulgaria
Prof. dr Vladimir Tomov, Free University, Varna, Bulgaria
Dr Franz Brandstätter, Naturhistorisches Museum, Wien,
Austria
Dr Agni Vlavianos-Arvanitis, Biopolitics International
Organisation, Athens, Greece
Dr Svetlana Jovanović, Mayo Center, Florida, USA
Prof. dr Valentin Vladut, Bucharest, Romania
Prof. dr Sorin Bungescu, Timisoara, Romania

Uređivački odbor – Editorial board

- Prof. dr Gordana Ajduković, ECPD, Beograd
Prof. dr Života Radosavljević, FORKUP, Beograd
Prof. dr Boško Jovanović, Matematički fakultet, BU
Prof. dr Dragan Jovašević, Pravni fakultet, Niš
Prof. dr Ščepan Miljanić, Fakultet za fizičku hemiju, BU
Prof. dr Dušica Karić, ALFA Univerzitet, Beograd
Prof. dr Trajko Petrović, ALFA Univerzitet, Beograd
Prof. dr Džozefina Beke Trivunac, ALFA Univerzitet
Doc. dr Đorđe Jovanović, FAM, Sremski Karlovci
Prof. dr Aleksandar Prnjat, ALFA Univerzitet, Beograd
Prof. dr Olja Munitlak Ivanović, EDUKONS, S. Kamenica
Dr Vesela Radović, EDUKONS, S. Kamenica
Prof. dr Ljubinko Jovanović, EDUKONS, S. Kamenica
Prof. dr Mirjana Golušin, EDUKONS, S. Kamenica
Dr Dragoljub Martinović, VIŠER, Beograd
Dr Antonije Onjia, Institut Vinča, Beograd
Dr Ivan Pavlović, Naučni institut za veterinarstvo, Beograd
Dr Dušan Stojadinović, Inst. "Jaroslav Černi", Beograd

Izdavački savet – Publisher board

- Milutin Ignjatović, dipl. inž., gen. direktor, Saobraćajni
institut CIP, Beograd
Prof. dr Dejan Erić, direktor Instituta ekonomskih nauka,
Beograd
Prof. dr Radoje Zečević, ALFA Univerzitet, Beograd
Prof. dr Srđan Redžepagić, pomoćnik direktora Instituta
ekonomskih nauka, Beograd
Prof. dr Aleksandar Andrejević, rektor, Univerzitet
EDUCONS, Sremska Kamenica
Petar Rajačić, predsednik Akademije inovacionih nauka
Marko Babović, JP Elektroprivreda Srbije, Beograd
Aleksandra Čanak Medić, JP Elektroprivreda Srbije
Dr Dragan Škobalj, direktor marketinga, "Vujić", Valjevo

Tehnički urednik: Slavka Vukašinić
Slika na koricama: Prof. dr Larisa Jovanović
Prevodilac: Mr Zoran Čajka

Štampanje časopisa pomažu

MINISTARSTVO PROSVETE, NAUKE I TEHNOLOŠKOG RAZVOJA REPUBLIKE SRBIJE
INŽENJERSKA KOMORA SRBIJE



Adresa: ECOLOGICA, Beograd, Kneza Miloša 7a, tel/fax (011)32 44 248; e-mail:ecologica@open.telekom.rs,
www.ecologica.org.rs; Tekući račun: 255-0020030101000-89 – Privredna banka, Beograd, PIB 101600071
Štampa: Akademska izdanja, doo, Zemun

| | |
|--|------------|
| <i>Beba Rakić, Mira Rakić</i> | |
| Društvena odgovornost i održivo ponašanje potrošača | 297 |
| <i>Uroš V. Šuvaković, Darko P. Nadić</i> | |
| Klimatske promene - globalni uzroci, globalne posledice, globalno rešenje | 301 |
| <i>Jelena Premović, Agneš Boljević, Slavoljub Vujović, Ljiljana Arsić, Zoran Milićević</i> | |
| Globalni ekološki problemi i održivi turistički razvoj | 305 |
| <i>Originalni naučni radovi</i> | |
| <i>Radojica Sarić, Marko Jeločnik, Jovan Zubović</i> | |
| Preduzetnički aspekt bioekonomije u funkciji zelenog rasta..... | 310 |
| <i>Milutin Mrkša, Rodoljub Čučulović, Ana Čučulović</i> | |
| Mogućnosti razvoja ekoturizma u opštini Vrbas | 316 |
| <i>Jelena Milanović, Dragana Milićević, Radmilo Lazarević</i> | |
| Kućni klima uređaji i potrošnja energije kao posledica klimatskih promena | 321 |
| <i>Lj. Takić, S. Živković, N. Živković</i> | |
| Unapređenje menadžmenta zaštite životne sredine | 326 |
| <i>Jelena Nikčević Grdinić, Gordana Nikčević</i> | |
| Zaštita i očuvanje morske sredine..... | 331 |
| <i>Nedim Suljić</i> | |
| Hitne i stalne sanacione mjere na klizištima | 337 |
| <i>T. D. Grozdić, A. Hegediš, M. Pucar, M. Nikčević, B. Mičković</i> | |
| Kvalitet vode u Savskom jezeru – Ada Ciganlija | 341 |
| <i>Jelena Basarić, Zorica Prnjat</i> | |
| Uticaj razvoja grada i REIK »Kolubara« na promene životne sredine | 347 |
| <i>Marko Todorović, Slavica Komnenić, Tamara Todorović</i> | |
| Mogućnost dobijanja furfurala (2 – furfuralaldehida i hidroksimetil furfurala) iz lignoceluloznog otpada..... | 352 |

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

502.7

ECOLOGICA / glavni urednik Larisa Jovanović, God. 1, broj 1 (1994) – Beograd
(Kneza Miloša 7a) : Naučno-stručno društvo za zaštitu životne sredine Srbije –
Ecologica, 1994 – (Zemun : Akademska izdanja) - 28 cm

Tromesečno

ISSN 0354 – 3285 = Ecologica

COBISS.SR – ID 80263175

Posebnu zahvalnost Upravni odbor Naučno-stručnog društva «Ecologica» izražava
Savezu inženjera i tehničara Srbije, organima, rukovodstvu i Stručnoj službi za pomoć
u realizaciji Programa rada Društva «Ecologica»

Mogućnosti razvoja ekoturizma u opštini Vrbas

M. Mrkša¹, R. Čučulović²,
A. Čučulović³, S. Otović⁴

Originalni naučni rad
UDC:502.47.35.72:379.251

UVOD

Turizam predstavlja specifičan oblik ljudskih delatnosti i aktivnosti, kojim se čovek bavi radi odmora i zadovoljenja rekreativnih i socijalnih potreba. Nijedna ljudska delatnost i aktivnost nije toliko zavisna od svojstava životne sredine kao turizam. Turizam, kao delatnost i aktivnost, je važan činilac menjanja životne sredine, jer se odvija u njoj i zbog nje. Najznačajniji deo turističkih aktivnosti i kretanja se odvija u očuvanoj, a istovremeno i najosetljivijoj životnoj sredini.

Životna sredina uključuje prirodne, socijalne i veštački stvorene činioce, tj. sve ono što direktno ili indirektno deluje na život i delatnost čoveka i životne funkcije drugih bića. Naučno-tehnički nivo je presudan faktor razvoja. Sa razvojem neizbežno se uvećava dejstvo čoveka na prirodu. Pred savremenom društvom se postavlja zadatak, ne samo da očuva prirodnu sredinu i da racionalno koristi prirodna bogatstva danas, nego da predupredi negativne posledice ljudskih uticaja i u budućnosti [1]. Naučno-tehnološki razvoj i globalizacijski procesi sa kraja 20. veka izazvali su društveno ekonomske promene u svim sferama ljudskog života i delovanja. U sferi turizma, nakon perioda dominacije masovnog turizma, koji je bio karakterističan za drugu polovinu 20. veka, početak 21. veka su obeležila turistička putovanja usmerena ka novim odredištima. Današnji turisti postaju sve zahtevniji, sofisticiraniji i manje nezainteresovani za klasične turističke usluge i proizvode. Turistička motivacija i očekivanje turista kanalisana su u pravcu traženja novih turističkih usluga i destinacija, a veoma je važan faktor i narastanje ekološke svesti turista. Povećanjem ekološke svesti, turisti zaobilaze i izbegavaju prekomercijalizovane i zagađene oblasti, a istovremeno su u potrazi za oblastima sa očuvanom ili ne zagađenom prirodom, tradicionalnim vrednostima i načinom života lokalnog stanovništva i učestvovanje u aktivnostima istih. Ovakav trend ili pristup turista uticao je na formiranje eko turizma kao specifične i do tada nepoznate, ali veoma zanimljive i zahtevne turističke aktivnosti.

Adrese autora: ¹Pravo na prvu šansu, Sekretarijat za nauku i tehnološki razvoj AP Vojvodine, Novi Sad, ²Visoka poslovna škola strukovnih studija Leskovac, Leskovac, ³INEP-Institut za primenu nuklearne energije, Univerzitet u Beogradu, ⁴Opština Vrbas, Vrbas

Međunarodno društvo za ekoturizam (TIES) dalo je jednu od prvih definicija ekoturizma 1991. godine koja glasi: ekoturizam je odgovorno putovanje u oblasti prirode kojom se čuva životna sredina i održava blagostanje lokalnog stanovništva. Pojam ekoturizma je kreirao i definiciju tog pojma uobličio Hektor Ceballos – Lascuren. Ekoturizam obuhvata posetu relativno nedirnutim i nezagađenim oblastima prirode radi divljenja i uživanja u pejzažima, divljim biljkama i životinjama, kao i u svim pratećim kulturnim objektima u određenoj oblasti, koji promovišu očuvanje stanja, ima nizak uticaj posetilaca i omogućava aktivnu društveno-ekonomsku uključenost lokalnog stanovništva. Njegova definicija je zvanično prihvaćena i ugrađena u rezoluciju 1.32 na prvom svetskom kongresu IUCN-a, održanom u Montrealu 1996. godine [2,3].

TURISTIČKO-GEOGRAFSKI POLOŽAJ OPŠTINE VRBAS

Turističko-geografski položaj, saobraćajna povezanost i pristupačnost su najvažniji preduslovi ukupnog privrednog i turističkog razvoja opštine Vrbas, koja se nalazi na prelazu središnjeg i južnog dela Bačke uz trasu Velikog bačkog kanala, koji čini jednu od okosnica hidrosistema Dunav-Tisa-Dunav (DTD). Grad Vrbas je centar istoimene opštine i ima središnju poziciju u odnosu na Bačku. Ostala naselja u opštini više naginju prema njenom južnom delu. Opština Vrbas se nalazi u neposrednom kontaktu sa osam opština [4]. Od velikog značaja za razvoj turizma opštine Vrbas je i međunarodni geoprometni položaj Vojvodine i Srbije. Transitni turistički tokovi iz Srednje i Zapadne Evrope koji se usmeravaju prema Istočnoj Evropi prolaze preko međunarodnog autoputa E 75 koji se preko Beograda usmerava prema Ibarskom i Moravskom turističkom pravcu. Regionalnim putevima preko Novog Sada i Bačke Palanke, Vrbas je povezan sa magistralnim putem br. 7 koji povezuje granicu Republike Srbije i Hrvatske i granicu Republike Srbije i Rumunije.

OSNOVNE PRIRODNE KARAKTERISTIKE OPŠTINE

Teritorija opštine Vrbas prostire se na dve geomorfološke celine: na lesnoj zaravni i lesnoj terasi. Ove reljefne celine iako su jasno definisane kao posebne morfološke kategorije imaju dosta zajed-

ničkih osobina. Visinska razlika između njih nije svugde ista. Klima nema izraženije specifičnosti u odnosu na ostale delove Vojvodine i poseduje karakteristike stepsko-kontinentalne klime. Godišnji proseki temperature vazduha iznosi oko 11°C, a godišnji proseki visine padavina oko 560 mm. Osunčanost je oko 2003 sati godišnje, dok oblačnost iznosi oko 60% godišnje. Na većem delu teritorije najveću učestalost ima severozapadni vetar u toku leta i proleća, dok je po intezitetu nešto slabiji jugoistočni vetar-košava, koja najveću učestalost ima u jesen i zimi.

Najznačajniji hidrografski objekat na teritoriji opštine je Veliki bački kanal, ali manjeg značaja nisu i ostali kanali hidrosistema DTD. Prokopavanjem ovog kanala umnogome je doprinelo stvaranju Vrbasa kao snažnog industrijskog centra, jer je kanal prvenstveno bio projektovan za transport. Međutim, od značajnog plovnog puta kanal je danas postao najznačajniji ekološki problem Vrbasa, jer je industrija isti koristila, a i danas koristi, za ispuštanje otpadnih voda. Pored hidrosistema DTD, kroz teritoriju opštine protiče reka Jegrička, koja je delom zaštićena kao Park prirode III kategorije. Značaj podzemnih voda, osim za vodosnabdevanje se ogleda i u postojanju tri izvorišta termalnih voda koje predstavljaju kako energetski tako i lečilišni potencijal. Flora i fauna su direktno vezane za geomorfološke, pedološke, klimatske, hidrografske i antropogene faktore, tako da se na teritoriji opštine, u zavisnosti od vrste zemljišta, razvio i odgovarajući biljni i životinjski svet. Šume u značajnijoj meri više ne postoje, sem određenih drvoreda pored obala kanala i Jegričke i to uglavnom topola, bagrema i crnog bora. Uz puteve se nalaze čestari i šiblje, dok se na lokalitetu Čarnok, nalazi znatan broj zaštićenih vrsta [5].

BIOCENOZA I ZAŠTIĆENA PRIRODNA DOBRA

U prošlosti, na lesnoj terasi su egzistirali pašnjaci sa niskom vegetacijom trava. Danas se od ovih pašnjaka mogu naći samo ostaci na lesnoj kosi, kojom se lesna zaravan pušta prema lesnoj terasi, zatim na nasipima pored kanala i kanalisane Jegričke, pored seoskih puteva, na ulicama i u seoskim dvorištima. Predstavnici trava su: hajdučka trava, zubača, bokvica, konjski bosiljak, majčina dušica, maslačak i žalfija. Na vlažnijim površinama prisutne su korovske biljke, trska, vrba, visoke trave. U plićim vodama, delovima kanala, u barama egzistira barska hidrofilna vegetacija: rogoz, ljutić, lokvanj beli i žuti, trska i druge.

Prostranih šumskih površina na teritoriji opštine Vrbas danas nema. Samo se ponegde sreću manje šumske površine, kao npr. na Kosančiću postoji mešovita šuma sa stablima platana, lipe, oraħa i srnog bora. Pored kanala i kanalisane Jegričke su drvoredi topola, a tamo gde topola nije uspela, su

sadnice bagrema i crnog bora. Pored puteva se često zapažaju čestari i šiblje u kojima dominira glog, trnjina, divlja ruža i kopriva, a u novije vreme sibirski brest, jasen i javor. Na teritoriji spomenika prirode Čarnok se nalaze biljne vrste značajne za očuvanje biodiverziteta kao što su: kozinac, čičak, sadlerov razlićak, vitki kantaron, pamuk trava i stepski maslačak.

Na ovom području žive sisari, gmizavci, vodozemci, ribe, ptice i insekti. Od sisara su najzastupljeniji rodovi papkara, zveri, glodara i bubojeda. Srna je jedini predstavnik papkara, koji živi na ovom području. Dominantne zveri su prisutne sa nekoliko familija i to: lisica, jazavac, tvor, lasica, divlja mačka. Najbrojniji u opštini su glodari: divlji zec, hrćak, poljski miš, riđa voluharica, slepo kuće, kućni miš, sivi pacov i u vodama bizamski pacov. Predstavnici bubojeda značajnih za opštinu su: jež, krtica i vodena rovcica. Gmizavci i vodozemci koji žive na teritoriji opštine su: livadski gušter zelembrač, tankonogi gušter, slepić i zmije (vodenjača i belouška), dok su od repatih vodozemaca zastupljeni: krestasti i obični mrmoljci, a od bezrepih rod Rana sa većim brojem familija i vrsta. Riba su zastupljene u vodenim tokovima. Od kvalitetnijih ribljih vrsta koje žive u kanalima zastupljeni su: som, smuđ, šaran, štuka, tolstolobik, amur, bucov, jaz, babuška, bandar, američki somić, deverika, kesega, bodorka i crvenperka. Insekti su prisutni sa velikim brojem familija.

Najzastupljeniji na prostoru opštine su: komarci, muve, pčele, ose, osolike muve, krompirova zlatica. Ptice su veoma brojne. Od velikog značaja su kobac, mišar, jarebica, prepelica, svraka, vrana, grlica, kos, zebo, zelenperka, ševa, senica, vrbac, lasta i ne autohtoni fazan. Oko voda su prisutne ptice močvarice, a među njima su najzastupljenije rode, koje se ovde gnezde, divlje patke, liske i čaplje [4]. U parku prirode Jegrička od životinjskog sveta su zastupljeni vodozemci, gmizavci i ribe. Dvadeset vrsta riba su grupisane u šest familija, među kojima se nalaze retke i ugrožene: linjak, čikov, štuka, smuđ, som, šaran. Od vodozemaca su prisutni: mali vodenjak i osam vrsta žaba. Od gmizavaca zastupljeni su: barska kornjača, od zmija: belouška i ribarica. Bogatstvo ptica kao temeljne vrednosti čine 200 vrsta: čigra, čaplja, crnogri gnjurac, patka njorka, divlja guska, eja močvarica, sivi barski petlić i modrovoljka [4].

Na teritoriji opštine Vrbas se nalaze tri zaštićena prirodna dobra: Park prirode Jegrička, Spomenik prirode Čarnok i Stabla bele topole. *Park prirode Jegrička* je proglašen za međunarodno značajno područje za zaštitu ptica (IBA), kao i za biljke (IPA), a kandidat je za upis u listu Ramsarskih područja. Na teritoriji parka prirode Jegrička do sada je registrovano 76 biljnih vrsta i 16 biljnih zajednica.

Izdvajaju se retke, zaštićene i ugožene vrste sa crvene liste flore Srbije: beli lokvanj, barska paprat, vodeni orašak, mešinka. Od reliktnih vrsta iz toplog tercijera održale su se: važijska, vodoljub, drezga, podvornica, krocaj, lokvanjić, vodena paprat, vodeni orašak, uvijuša.

Režim zaštite dozvoljava naučno-istraživački rad, uređenje tačaka za potrebe prezentacije prirodnog dobra, obrazovanja, turizma i rekreacije i uređenje obale kroz naseljena mesta, turističkih i rekreativnih staza. *Spomenik prirode Čarnok* predstavlja mali botanički lokalitet izuzetnih prirodnih odlika. Obrastao je iskonskom kserotermskom stepskom vegetacijom. Osnovne odlike su mu reliktnost i izvornost sa prisutnim retkim i ugroženim vrstama vaskularne flore od značaja za očuvanje stepskih staništa Srbije. Svojevrsan doprinos predstavlja stvorene kulturne vrednosti, arheološko nalazište—elipsato utvrđenje tipa „opidum“, zaštićen spomenik kulture. Vegetacija spomenika priride Čarnok ima karakteristike reliktnosti i autohtonosti, a njen inventar flore od 120 vrsta biljaka na malom prostoru je odlika reprezentativnosti. Stepski relikti koje se nalazu tu su: pamuk trava, divlji karanfil, srpica i divlja špargla. Od papnosnkih edemita je zastupljen različak, a novi takson vrste je vrsta čička [4,5]. *Spomenik prirode Stablo Bele Topole* se nalazi u Savinom Selu.

KULTURNA DOBRA OPŠTINE VRBAS

Najznačajniji arheološki lokaliteti su na teritoriji opštine Vrbas: Čarnok, Ciglana polet i Šuvakov salaš. Najznačajniji kulturni-istorijski spomenici Vrbasa su: Srpska pravoslavna crkva, Evangelistička (Luteranska) crkva, Kapela Vodice, Reformatorska (Kalvinistička) crkva, Rimokatolička crkva, Metodistička crkva, Pravoslavna crkva u Zmajevu, Pravoslavna crkva u Ravnom Selu, Grkokatolička crkva u Kucuri, Rimokatolička crkva u Kucuri, Gimnazija „Žarko Zrenjanin“ i Muzej u opštini Vrbas, Spomenik Jožefu Kišu, Baza Centar ili Bapina baza, Vile u opštini Vrbas, Vila u Savinom Selu, Vetrenjača Ravno.

EKOTURIZAM I EKODESTINACIJE U OPŠTINI VRBAS

Ujedinjene nacije proglasile su 2002. godinu za međunarodnu godinu ekoturizma, a tim povodom u okviru UNEAP-a i WTO (Svetske turističke organizacije) održan je u Kvebeku, Kanada, Svetski samit o ekoturizmu sa preko 1000 učesnika iz 132 zemlje. Suština preporuka utvrđenih u deklaraciji tog samita je da ekoturizam ima vodeću ulogu u uvođenju prakse održivog razvoja turizma, sa specifičnostima koje ga razlikuju od šireg koncepta održivog turizma. One se, prvenstveno, odnose na doprinos očuvanju prirodnog i kulturnog nasleđa i tumačenje posetiocima vrednosti tog nasleđa,

uključivanje lokalnog stanovništva u planiranje, razvoj i poslovanje i ostvarivanja blagostanja za to stanovništvo, stavljanje naglasaka na individualne i manje grupne posete. Ključni partneri u organizaciji ekoturizma su mikro, mala i srednja preduzeća kojim vlade i lokalne samouprave treba da pruže finansijsku i drugu razvojnu podršku (EPCD 2006). Lokalni prirodni i ljudski resursi i proizvodi moraju biti podloga tog razvoja, kako radi stvaranja i očuvanja slike autentičnosti, tako i radi što veće koristi koja treba da ostane u ekoturističkim destinacijama.

Upravljanje posetiocima se razvilo u svetu tokom XIX i XX veka i odnosilo se na upravljanje posetiocima u zaštićenim prirodnim dobrima i područjima, prvenstveno u nacionalnim i drugim parkovima Evrope i sveta, koji su bili dostupni isključivo privilegovanim društvenim klasama, dok se tzv., običan svet postepeno uključivao u posete istih, ali isključivo pod strogom kontrolom nadležnih. Jačanje ekološkog koncepta o važnosti zdrave životne sredine i povećanje poseta zaštićenim prirodnim područjima, stimulisalo je nadležne u državama širom sveta da preduzmu odgovornost o masovnijoj ekspanziji sistema zaštićenih dobara. Tada je ustanovljen tzv. noseći kapacitet kao okvir za prvo upravljanje posetiocima u zaštićenim predelima. Termin upravljanje posetiocima se mora tretirati strateški jer je veoma važan u domenu upravljanja zaštićenim područjima, uz vrlo brz rast posetilaca. Kada je u pitanju zaštićeno područje veoma je važno da se precizno definiše poruka koju treba preneti, ciljna grupa za komunikaciju i mesto gde će se odvijati – informativni centar. Upravljanje posetiocima vodi ka povećanom učešću turista, kao i podizanju njihove svesti u vezi zaštite prirodnih i kulturnih obeležja područja u kojima borave. Posebna pažnja treba da se posveti posetiocima pre nego što dođu (uđu u granice) zaštićenog područja, tokom boravka, po napuštanju zaštićenog područja. U tom cilju neophodno je obezbediti uslove za dobro obaveštavanje turista, obučeno osoblje, dobro objašnjavanje primenjeno kroz odgovarajuće znakke, dobro postavljenje staze i razvijenu saradnju sa lokalnom zajednicom.

Ecolodge kao vrsta smeštaja pojavila se tokom poslednjih nekoliko godina, a sam termin je zvanično upotrebljen na I međunarodnom forumu o ekosmeštaju 1994. godine na Devičanskim ostrvima. Prva knjiga koja se sadrži definiciju ovakve vrste smeštaja i bavi se tom temom je Međunarodni vodič ecolodge-a [6] kao rezultat Međunarodne konferencije održane u Kosta Riki 1995. godine. Ecolodge predstavlja vrstu smeštaja za turiste koji zadovoljava sledeće kriterijume: štiti prirodne i kulturne komponente svog okruženja, tokom izgradnje vrši minimalan uticaj na životnu sredinu, uklapa se u specifične osobine okruženja, koristi alternativna,

održiva sredstva u potrošnji vode, koristi obnovljive izvore energije i koristi ih po principu energetske efikasnosti, obezbeđuje pažljivo postupanje sa smećem i otpadnim vodama, odlično saraduje sa lokalnim stanovništvom, primenjuje programe ekološkog obrazovanja i vaspitanja i zaposlenih i turista i daje doprinos održivom razvoju lokalne zajednice kroz istraživačke programe [6].

Eko konačište je po svojoj suštini skroman objekat na nivou osnovnih turističkih potreba i mora da zadovoljava osnovne etičke principe, tj. da ima mali uticaj na okruženje. Arhitektura treba da bude u stilu lokalnog kulturnog nasleđa i da ne narušava estetske vrednosti te se smatra da ona ne pripadaju međunarodnim hotelskim lancima, već su pojedinačna i u vlasništvu lokalne zajednice ili domaćih privrednika. Međutim, praksa pokazuje da se razvojem ekoturizma, željom za profitom i usmeravanjem ekoturizma koriste i oni smeštajni objekti koji po definiciji ne pripadaju eko konačistima. Restoranski objekti čije usluge najčešće koriste ekoturisti, osnovnom podelom restoraterstva, pripadaju grupi etno restorana. To su restorani koji odražavaju običaje i kulturu u ishrani domicilnog stanovništva, ali mogu odražavati i kuhinju naroda koji je nekada živeo na datom prostoru ili naseljava neposrednu okolinu. Arhitektura i unutrašnji ambijent objekta je prilagođen običajima naroda od kojih potiču, a često se usluge ishrane i točenja pića, dopunjuju igrama i pesmama.

Posmatranje ptica je sve popularniji vid turističke aktivnosti. Ova vrsta turizma može se i klasifikovati kao jedan vid ekoturizma, zbog odlika koje ga prate, a pre svega to što je odgovorna poseta prirodnim područjima radi uživanja i uvažavanja prirode sa ciljem posmatranja ptica. Posmatranje ptica se vrši individualno ili u manjim grupama. Presudni činioci da se oseti sve ono što pruža ovaj vid turizma su vreme, mesto i način posmatranja ptica. Na kvalitet utiče i obavezno predznanje o vrsti koja se posmatra, odnosno, njenom načinu života, te se na osnovu toga određuju vreme, mesto i način posmatranja jer je, na primer, većina vrsta najatraktivnija u jutarnjim časovima, a kasnije tek dva do tri sata pre zalaska sunca, dok su tokom dana manje aktivne. Neke vrste su atraktivne samo noću, posle zalaska sunca, jer su tada najaktivnije. Od opreme koja je potrebna za posmatranje ptica preporučuju se dvogled i durbin. Neka od osnovnih pravila poštovanja predela na kome se vrše aktivnosti posmatranja ptica su sledeća: treba izbegavati izlaganja ptica opasnostima, mora se obazrivo vršiti fotografisanje i snimanje zvukova, ptice se ne smeju uznemiravati na gnezdu niti je dozvoljeno približavanje kolonijama kada je gnežđenje u toku, ptice se posmatraju sa puteva, staza ili posebno određenih mesta za posmatranje kako bi bilo sma-

njeno uznemiravanje. Posmatranje ptica treba da se izvede na način da to ptica jedva primeti... [7].

Na teritoriji opštine Vrbas treba učiniti ozbiljan pokušaj (napor) da se razvije i primeni model ekoturizma. Glavni sadržaji boravka ekoturista bi bile: šetnja mrežom diskretno obeleženih izletničkih staza, uz eventualno uređivanje pojedinih deonica za vožnju bicikla, jahanje, uz pratnju lokalnog vodiča, ili vožnja konjskom ili drugom zapregom, obrazovne i naučne aktivnosti, posmatranje ptica, branje pečuraka, lekovitih biljaka i sakupljanje plodova uz pratnju vodiča ili domaćina, posmatranje ili učešće u preradi mleka i drugih tradicionalnih radova u okviru autentičnih seoskih domaćinstava, posmatranje ili učešće u tradicionalnim veštinama, igrama i nadmetanjima, prenoćište i boravak pod šatorima ili u kolibama koje bi se namenski za tu svrhu gradile u starom/autentičnom arhitektonsko-građevinskom stilu^{2,3}.

Potencijalne ekodestinicije opštine Vrbas bi bile: Park prirode „Jegrička“, spomenik prirode „Čarnok“, Provalije, Zmajevačka jezera, Kosančić, park u fabrici šećera „Bačka“, park u gradskoj bolnici, vetrenjača u Ravnom Selu, motel Zodijak u Savinom Selu, obale nezagađenih kanalskih vodotoka.

ZAKLJUČAK

Od ideje i potencijala do razvoja i pretvaranja u upotrebnu vrednost neophodno je uložiti puno truda i angažovanje svih raspoloživih izvora, pre svih institucija i ljudi. S obzirom da opština nema usvojenu Strategiju održivog razvoja turizma i stvorenu turističku organizaciju i samim tim nema utvrđene i usvojene razvojne pravce i stvoren tim za primenu, može se reći da je zadatak teži. Činjenica da opština ima želju i kapacitete za razvoj turizma, a samim tim i ekoturizma kao jednog od značajnih oblika turizma, neophodno je da se pre svega obrazuje lokalna turistička organizacija koja bi imala aktivno učešće u izradi strateških dokumenata i planova vezanih za razvoj ekodestinicija i ekoaktivnosti.

Da bi razvoj turizma opštine mogao da se planira a potencijali dobiju upotrebnu vrednost neophodno je uraditi sledeće: prvi i najvažniji zadatak jeste formiranje turističke organizacije opštine Vrbas (TOV) i njeno upravljanje poveriti stručnim i obrazovanim ljudima, po mogućnosti iz struke sa određenim iskustvom, koji će daljom koordinacijom aktivnosti uspešno sprovoditi sve neophodno oko organizacije, unapređenja i promocije turističkih potencijala Vrbasa. Neprekidno raditi na unapređenju promotivnih aktivnosti. Izradom projekata vezanih za strateška opredeljenja konkurisati za dobijanje finansijskih sredstava na nacionalnom i međunarodnom nivou. Izvršiti obrazovanje i prekvalifikaciju zaposlenih u primarnim i sekundarnim turističkim

uslugama na teritoriji cele opštine. Dovođiti revitalizaciju Velikog bačkog kanala i time ga pretvoriti u prirodni osnov za nekoliko oblika turističkih aktivnosti. Pripremiti tehničku dokumentaciju i projekte vezane za obalu kanala i njegovu bližu okolinu. Revitalizovati nekoliko potencijalnih lokaliteta, konkretno, salaš između Zmajeva i Ravnog Sela i isti pretvoriti u reprezentativno etno zdanje sa svim potrebnim sadržajima za razvoj ove vrste turizma.

Povećati broj ležaja na teritoriji cele opštine podsticanjem slobodnog privatnog kapitala, kroz izgradnju novih smeštajnih objekata ali i proširivanje već postojećih. Podstaci seoska domaćinstva za bavljenje turizmom preuređivanjem i adaptacijom delova ili celih kuća za pružanje usluga smeštaja i ishrane. Izgraditi hotel kategorije tri zvezdice kapaciteta 70-100 ležaja. Poboľjšati termalni izvor u Zmajevu i pripremiti projekat izgradnje banjasko-lečilišnog centra. Ovo su samo neki od konkretnih specifičnih zadataka. Oni nisu i jedini, a sama izrada strategije održivog razvoja turizma to će i pokazati, a samim tim će broj ovakvih zadataka biti mnogo veći, jer će se tim dokumentom objediniti

sve mogućnosti opštine Vrbas a njenom primenom pretvoriti u održive upotrebne vrednosti.

LITERATURA

- [1] Lješević M. (2005): Životna sredina sela i nena-stanjenih područja, Geografski fakultet, Beograd.
- [2] Evropski centar za mir i razvoj UN (2006): Strategija održivog razvoja turizma Opštine Gornji Milanovac, ERSD, Beograd.
- [3] Mrkša, M. M. (2009): Stanje i perspektive razvoja turizma Srednjeg Banata u kontekstu održivog razvoja, doktorska disertacija u rukopisu, Depatman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, PMF, Novi Sad.
- [4] Grupa autora (1998): Opština Vrbas, Institut za geografiju, PMF, Novi Sad.
- [5] Mrkša, M.M., Milanović, M.M.(2012): Održivi razvoj opštine Vrbas, Međunarodni naučni skup „Problemi i izazovi savremene geografske nauke“, Knjiga radova, str: 661-669, Geografski fakultet, Beograd.
- [6] Mehta, H., Baez, A., & O'Loughlin, P. (2002). International ecolodge guidelines, Washington, DC: TIES
- [7] Mrkša, M. M. (2008): Turistička valorizacija specijalnih rezervata prirode Vojvodine, Naučna monografija, SGD, Beograd.

IZVOD

MOGUĆNOSTI RAZVOJA EKOTURIZMA U OPŠTINI VRBAS

Najznačajniji deo turističkih aktivnosti i kretanja se odvija u očuvanoj, a istovremeno i najosetljivijoj životnoj sredini. Turizam je važan činilac menjanja životne sredine, jer se odvija u njoj i zbog nje. Ekoturizam predstavlja turističku aktivnost sa minimalnim ili nikakvim uticajima na životnu sredinu, a odvija se u ekološkim prostorima. Sa narastanjem ekološke svesti, turisti zaobilaze i izbegavaju isuviše komercijalizovane i zagađene destinacije, a istovremeno su u potrazi za destinacijama sa očuvanom prirodom, tradicionalnim vrednostima i načinom života lokalnog stanovništva i učestvovanje u aktivnostima istih. Opština Vrbas, iako prepoznatljiva po zagađenom Velikom bačkom kanalu, ima pojedine delove koje može turistički valorizovati za potrebe ekoturizma.

Ključne reči: ekoturizam, eko destinacije, životna sredina, opština Vrbas.

ABSTRACT

DEVELOPMENT POSSIBILITIES OF ECOTOURISM IN THE VRBAS MUNICIPLITY

The most important part of tourism activities and developments taking place in both preserved and most sensitive to the environment. Tourism is an important factor in changing the environment as it takes place in it and because of it. Ecotourism is a tourism activity with minimal or no impact on the environment, and takes place in ecological destinations. With the rise of environmental awareness, tourists bypass and avoid too commercialized and polluted destination, and at the same time looking for destinations with unspoiled nature. Traditional values and way of life of local people and participating in the activities thereof, and others. The municipality of Vrbas, although recognized by polluted Grand backa canal, has some parts and they can travel to the need to valorize ecotourism.

Key words: ecotourism, eco destinations, environment, municipal Vrbas